

VIRUS KOJI JE PROMIJENIO SVIJET

A VIRUS THAT CHANGED THE WORLD

Prof.dr.sc. Faruk Kozić
Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici
Zenica

REZIME

Pandemija koronavirusa uticala je na sve segmente društva. Virus se naglo proširio na sve kontinente i zemlje svijeta. Pandemija je poprimila takve razmjere da je ugrozila ljudsku civilizaciju. Države su se snalazile na razne načine i donosile mjere koje su davale rezultate. Međutim, mnoge mjere su ugrožavale demokratiju i ljudska prava. Neke mjere su bile nepopularne, jer su ograničavale kretanje, policijski sat, nošenje maski, izolacija... Pandemija je prekinula proces globalizacije, a države su se zatvarale u svoje granice... Pronalazak i proizvodnja vakcine za koronavirus, vratio je nadu u bolju budućnost. Međutim, proizvodnja i raspodjela vakcina nisu bile usklađene. Do izražaja je došao profit proizvođača. Najteže su pogođene male, siromašne i zemlje u razvoju.

Ključne riječi: virusi, epidemija, kuga, koronavirus, pandemija, zaključavaje...

ABSTRACT

The coronavirus pandemic affected all segments of society. The virus has spread rapidly to all continents and countries of the world. The pandemic has taken on such proportions that it has endangered human civilization. States have managed in various ways and adopted measures that have yielded results. However, many measures threatened democracy and human rights. Some measures were unpopular because they restricted movement, curfew, wearing masks, isolation... The pandemic interrupted the process of globalization, and countries closed in on their borders... The invention and production of a coronavirus vaccine restored hope for better the future. However, the production and distribution of vaccines were not harmonized. Producer profits came to the fore. Small, poor and developing countries are hardest hit.

Keywords: viruses, epidemic, plague, coronavirus, pandemic, lockdown ...

1. UVOD

Virus korona COVID-19 nastao je u decembru 2019. godine u gradu Wuhanu, glavnom gradu provincije Hubei u Kini. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) proglasila je globalnu pandemiju 11. marta 2020. godine. Brojna nesnalaženja, slaba iskustva, brzopletost odrazili su se na stabilnost i sigurnost država svijeta. Što je najgore, ograničena je demokratija i ugrožena ljudska prava građana. Život se potpuno promijenio. Ograničena su kretanja građana, države su se zatvarale, uveden je policijski sat, ljudi su zatvarani u izolaciju u različitom trajanju. Ljudi su obolijevali i umirali. Izliječeni su pričali o opasnoj bolesti i teškom preživljavanju, teškoćama pri disanju, borbi za kiseonik i svom ličnom iskustvu.

Svijet se suočio sa pojavom koja ugrožava ljudsku civilizaciju ili ljudsku vrstu. Dok su jedne vlade i države na vrijeme shvatile opasnost, drugi su oklijevali, sporo reagovali a bolest se širila. Treći su to preozbiljno shvatili i preduzimali stroge, oštre, autokratske i nedemokratske mjere. Praksa je pokazala da je mala ili tanka linija između autokratskih mjera i sistema i demokratskih sistema vođenja i upravljanja savremenim državama.

U svemu tome nedostajalo je vizije kako riješiti problem opasno ugrožene ljudske vrste. Pri tome su brojni teoretičari zavjere, svojim sumnjičenjem, teorijama, pričom, javnim nastupima, na društvenim mrežama zbunjivali javnost i nanosili štetu. Dok je struka davala objašnjenja, političari su donosili svoje mjere, drugi su lovili u mutnom u smislu zarade, korupcije i kriminala. Globalizacija je prekinuta, proizvodnja stala, škole i fakulteti prešli na *online* nastavu, fabrike zatvorene. Policijskim satom prekinuto je kretanje. Jednostavno, život je stao. Ljudi su ostali u svojim kućama, stanovima, vikendicama, uplašeni, isprepadani i ostajali bez posla i egzistencije. Korona je stizala u države, aerodrome, tržne centre, na fudbalske utakmice, u državne institucije, kuće, stubišta. Zavladao je panika, prekomjerna kupovina, nestašica pojedinih vrsta robe... Za sve je bilo važno kako se snaći i preživjeti. U nauci je nastala trka i takmičenje kako pronaći lijek i vakcinu (cjepivo) za koronavirus.

2. NASTANAK, RAZVOJ I POSLJEDICE BOLESTI

Razvoj ljudske civilizacije pratile su razne bolesti. **Epidemija** je riječ grčkog porijekla, i označava pojavljivanje neke bolesti u jednoj populaciji. Epidemične bolesti su između ostalog *kolera, gripa, tifus i kuga*. Po pravilu radi se uvijek o infekcijskim bolestima. Ponekad se taj pojam koristiti i za neinfekcijske bolesti kao što je gojaznost, da bi se opisale opasnosti i njene posljedice. Riječ epidemija je nastala od grčkih riječi *epi* - „preko“ i *demos* - „narod“. Endemija, za razliku od epidemije, opisuje normalo i uobičajeno pojavljivanje (širenje) bolesti u jednoj ograničenoj populaciji. Tako je naprimjer jedan određeni procenat od gripe oboljelih sasvim normalan. Kad broj oboljelih pređe granicu kod gripe od 10% govori se o epidemiji. Epidemije koje prelaze regionalne, državne ili čak kontinentalne granice nazivaju se **pandemije**. Kod **životinja** se **epidemije** označavaju kao **epizotije**.

Korona virus ukazao je na mnoge bolesti društva. Iskustva govore o potrebi temeljnih i sveobuhvatnih reformi društva širom svijeta. Pitanje je koliko su državne, entitetske i kantonalne strukture ušle u digitalizaciju 21. vijeka. Neki smatraju da je potrebna „reforma vijeka“, a za neke je to čak i revolucija. Sveobuhvatna modernizacija bi trebala obuhvatiti: administraciju, digitalizaciju, saradnju države, entiteta, distrikta i kantona, obrazovni sistem, reformu ustava i zaštitu od katastrofa. Procesi reformi trebaju biti dio pregovora o formiranju koalicionih vlada. Potrebni su kvalitetni programi za okončanje lokdauna (*lockdowna*) u koji su se upetljale mnoge države u svijetu. Da li vlade imaju pod kontrolom pandemiju? Jesu li važniji profit proizvođača vakcina i farmaceutske industrije od zdravlja ljudi?

U historiji čovječanstva oduvijek su postojale epidemije, poput *kuge* u srednjem vijeku ili *španske gripe* 1918. godine. U nekoj mjeri ovaj virus postao je svojevrsni stres-test za društvo... Postoji knjiga *Nadzirati i kažnjavati Michela Foucaulta*. Taj francuski historičar i filozof proučavao je pojavu kuge na početku 17. vijeka i vjerovao da je za borbu protiv takve bolesti potrebno više od medicinskih mjera. O problemima kuge u Sarajevu i Bosni i Hercegovini pisao je Mustafa Bašeskija u Ljetopisu. (1) O stradanju stanovništva Sarajeva može se naći, od istog autora i u *Pričama i bajkama uz Ljetopis*. (2)

3. SVI NE MOGU PROIZVODITI VAKCINE?

U Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO-u) se vodila žestoka rasprava: ako je toliki problem proizvesti vakvinu (cjepivo) protiv korone, zašto se ne ukine patent i dozvoli proizvodnja svima koji to mogu proizvoditi? Međutim, bogate zemlje to neće. Kad bi se pitali predstavnici Indije ili Južnoafričke Republike, čitavo čovječanstvo bi moglo biti vakcinisano protiv korone veoma brzo, ako bi se ukinuli patenti na preparate za vakcinisanje. Tako bi vaccine mogli proizvoditi svi koji su tehnički u stanju stvoriti takav preparat. Zaslugom WHO-a su zapadni farmaceutski koncerni dopustili, uz neki manji paušalni iznos koji je daleko od realnog troška razvoja – proizvodnju određenih, preskupih preparata za ublažavanje posljedica AIDS-a kako bi bili dostupni i siromašnim zemljama. Zašto to isto ne učine i sa vakcinom protiv korone? U suštini siromašne zemlje posljednje dolaze do vakcina.

Proizvodnja vakcina protiv korone je već postala unosan posao decenije: tu je riječ o milijardama eura. Zemlje poput SAD-a, Evropske unije ili Velike Britanije ne žele slobodnu proizvodnju vakcina. Suspenzija patenta bi mogla dovesti do povećanja proizvodnje u čitavom svijetu i tako ne samo do poštene, nego i isplative cijene vakcina za sve zemlje. Mnoge druge članice Svjetske organizacije stale su uz ovu inicijativu. Organizacija *Ljekari bez granica* je upozoravala na licemjerje onih vlada koje gomilaju zalihe vakcina. Najprije pokupuju sve s tržišta, a onda blokiraju siromašnije zemlje.

Postoji velika razlika između preparata za ublažavanje posljedica AIDS-a i vakcina protiv korone. Cijena preparata za zaražene AIDS-om, na njemačkom tržištu, na primjer *Kivexa*, je oko 300 eura, a potrebno je još uzimati i lijek poput *Tivicaya* koji košta oko 725 eura. To je samo *mjesečna doza*, sve to treba uzimati svakog dana do kraja života. Za siromašne stanovnike Afrike, AIDS je smrtna presuda. Vakcina protiv korone nije posebno skupa: prema informacijama portala *Business Insider*, od preparata zapadnih proizvođača je *najskuplja vakcina Moderne* – doza košta 14,69 eura, a *najjeftinija* je ona od *AstraZenca* koju je EU platila 1,78 eura po dozi. Smisao vaccine i jeste da je teba uzeti samo jednom ili dva puta radi potpune zaštite. Farmaceutske firme tu žele zaraditi, ali one su i investirale svoj novac u brzi razvoj vakcina tako da ne vide smisao rasprave o patentima i licenci. Pa ipak, potreban je dijalog i razumijevanje.

4. KORONA JE TEST ZRELOSTI DEMOKRATIJE

Konflikti oko vrijednosne orijentacije u državama sve su veći, rezultati raznih istraživanja pokazuju *odnos između individualne slobode i opšteg dobra*. Razlike u odnosu prema restrikcijama ili spremnost da se vakciniše jeste izraz „šarolikog društva“. U vremenu korone mora se paziti da sve velike društvene grupe budu saslušane i da se njihovim vrijednosnim predstavama oda priznanje, da se uvaži. Vodila se *žustra debata* o restrikcijama i o sporoj vakcinaciji. Procenat onih koji ne žele ni u kom slučaju da se vakcinišu ili koji to radije ne bi, varira. Sve je manji broj onih koji ne žele da se vakcinišu.

Ankete pokazuju koliko su ljudi *u krizi kolebljivi* i kako se brzo mijenja raspoloženje. Politika mora da reaguje na to. Kontraverznu diskusiju o strategiji savladavanja pandemijske krize treba vrednovati pozitivno. U istraživanju se kaže da se mnogostruke perspektive čak “nadopunjavaju u njihovom različitom *vrednovanju slobode i sigurnosti*”. Kada se radi o konkretnim mjerama, kao što je zatvaranje granica i policijski čas, između zagovornika i protivnika je nepremostiv jaz. Politika je onda dužna da stekne pregled spektra različitih društvenih grupa u odnosu na pandemiju i da ih uvaži. Istraživanja pokazuju da postoji sedam vrijednosnih miljea: *idealisti, humanisti, materijalisti, ljudi koji insistiraju na vezama, konzervativci, ljudi od akcije i ljudi koji teže samoostvarenju*.

Demokratija opstaje i živi u vrijeme korone. Nakon sedmica jedinstva u borbi protiv koronavirusa, politički tonovi ponovo postaju oštriji. Dobro je da se diskusija ponovo vraća u

parlamente. Krizna vremena su vremena vlade. A vlada je u krizi uskratila osnovna prava, ograničavala slobode i zaustavila privredu. Demokratija živi i u kriznim vremenima. Često se diskutuje: naravno o pravom putu za izlazak iz krize. Mnogim liderima su ograničenja sloboda veoma teško pala. Toliko teško, kao ni jedna ranija odluka. O krizi se govori kao o „testu“ kohezije društva i Evrope. Postepenim otvaranjem radnji i javnog života kreće se po tankom ledu. *Država je dužna da navede razloge ukoliko ograničava slobode*. Kritičari su govorili da su protivi tendencije potpadanja pod ropstvo vlasti, „starateljstvu“ i „mentalitetu da mora da se ima poslednja riječ“. Nakon vanrednog stanja počeli su da funkcionišu parlamenti, javni život, vraća se dio normalnosti: u državama se počelo ponovo diskutovati. U svakom slučaju, demokratija se ne kreće po tankom ledu, već je na čvrstom temelju.

5. SAČUVATI INDIVIDUALNE SLOBODE

U teškim vremenima potrebno je njegovati demokratiju i demokratsku kulturu. Izazov za demokratske države i za druge demokratije je drukčiji nego za autoritarne države kao što su Kina, Sjeverna Koreja... U demokratskim društvima se radi i o tome *da se i u krizi sačuva demokratska kultura* i da se ne prepusti teren neprijateljima *otvorenog društva*. Zato nije problem debata koja se vodi kontraverzno, već bi moralo da se pazi *da ona ne postane destruktivna*, u trenutku kada izvjesne društvene grupe osjećaju da ih ne čuju i da njihove vrijednosti nigdje nisu zastupljene. Zadatak da se to izbjegne jeste težak i zahtijevan.

Nosiocima političke odgovornosti je potvrđeno da su do sada djelovali ispravno. Da bi se suzbila infekcija morala su da se ograniče neka osnovna prava. *To se može obrazložiti velikom vrijednošću zaštite života, i time smo se orijentisali prema opštem dobru*. Istraživanja ističu da su upravo *individualna prava* u odnosu na državu tekovina liberalne demokratije, koja i u kriznim vremenima ne smije da se stavlja na kocku. Prema istraživanju, sukobi mišljenja nisu znaci polarizacije društva. Stvarnost je složenija i granice između različitih društvenih grupa uopšte nije lako povući. To pokazuje i analiza protesta protiv pandemijskih mjera. U istraživanju se ukazuje na analizu „Pokreta lateralnog mišljenja“, koju je uradio sociolog **Oliver Nahtvej** sa Univerziteta Bazelu. Pokret protivnika antipandemijskih mjera je protivrječan i drukčijeg je sastava nego što se na prvi pogled čini. Mnogi od pripadnika pokreta su u istraživanju procijenjeni kao *materijalisti*. Manje su orijentisani na opštevažeća pravila i *doživljavaju pandemiju jednostrano kao gušenje njihovih ličnih sloboda*.

Ne radi se samo o obaranju broja novozaraženih u državama. Moraju se tražiti i pronaći tačke dodira, presjeka i interesa različitih društvenih grupa. U to spada opravdana želja većine da uživa u životu. Međutim, takve težnje nisu do sada imale mjesta u javnoj debati. Izazov za očuvanje zajedništva u društvu je da se različite vrijednosne orijentacije i pogledi na svijet adekvatno uzmu u obzir. Dakle, da se uvaži šarenilo svijeta. Pri tome se ne radi prvenstveno o postizanju *sveobuhvatnog konsenzusa*, već o tome da se raznolikost vrijednosnih orijentacija učini vidljivom i da se prizna njihova opravdanost i postojanje. *Pandemijska kriza je duboka društvena kriza* u kojoj nema ni oprobanih ni jednostavnih odgovora. Pred demokratijom su drugačiji izazovi u odnosu na autoritarne i nedemokratske države. U Evropi se ne radi samo o smanjivanju broja novih infekcija, već i o tome da *demokratska kultura* manevriše po relativno nepoznatom terenu, na kojem ima mnogo izazova. (3) Zajedničko dobro je korisno za sve građane, od kojih se traži i očekuje veća odgovornost.

6. VAKCINACIJA KOJA KASNI

Krajem februara su se različiti predstavnici Vlasti u BiH sastajali i istupali u javnost kako bi se utvrdilo kada će doći vaccine, zašto kasne isporuke i ko je kriv za to. Krivac zašto u BiH nije počela masovna vakcinacija uglavnom je pronađen u COVAX-u, proizvođaču vakcina,

nepostojanju zakona, strahu zbog afere „respiratori“... Krivac je nađen u svemu osim u samim vlastima koje tvrde da su, barem što se tiče Pfizerovih vakcina koje su trebale stići putem globalnog mehanizma COVAX, ispunile sve uslove postavljene pred njih. BiH je naručila, platila i osigurala sve uslove za prihvatanje vakcina. Postavljeni uslovi su ispunjeni, a pred BiH se postavljaju novi zahtjevi proizvođača vakcina, što nas navodi na pomisao da se radi o kupovini vremena usljed nedovoljne proizvodnje na globalnom nivou.

U bivšoj SFRJ 70-tih godina 20. vijeka organizovana je vakcinacija tokom epidemije *velikih boginja*. Za dva mjeseca vakcinisano je 18 miliona ljudi. Vakcinacija protiv COVID-a 19 u svijetu je počela u decembru 2020. godine. Zemlje u regiji, koje su se pridružile COVAX-u i EU mehanizmu, su u manjem ili većem obimu započele vakcinaciju putem bilateralnih pregovora sa drugim državama ili direktnim pregovorima sa proizvođačima. BiH je ostala na začelju kada je u pitanju zaštita građana od korona virusa. (4) Sve je manja podrška mjerama Vlade, sve više ljudi je želilo popuštanje mjera, pokazivale su ankete.

7. HOĆE LI VIRUS NESTATI

Postoji mišljenje da će virus odjednom nestati. Ranija iskustva o infekcijama o tome govore. Dvije razorne pandemije gripe, „azijski grip“ 1957. godine koji je odnio oko četiri miliona života, i „hongkoški grip“ 1968. godine od kojeg je umrlo tri miliona ljudi – ove dvije vrste gripe su odjednom nestale, kao što su se i pojavile. Tokom „španske gripe“ nakon Prvog svjetskog rat, najviše umrlih je bilo u drugom talasu. Od 1918. do 1919. i 1920. godine umrlo je, kako se procjenjuje više od 50 miliona ljudi. Treći talas je brzo protutnjao, ali je infekcija ostala. U oslabljenom obliku se virus H1N1 i danas javlja kod normalne gripe. Slično bi se moglo desiti i kod SARS-COV-2 virusom: pretpostavlja se da će korona virus ostati i da će se javljati lokalno. Sve će više slabiti zbog mutacija i neće više biti tako strašan. Dok se to ne desi, dok se globalni trend ne zaustavi i stabilizuje, ostaće teško uspostavljanje ravnoteže između ograničenja kontakata i mogućih ublažavanja mjera za suzbijanje pandemije.

8. ZAKLJUČAK

Život prije i poslije korone neće biti isti. Pandemija se odrazila na svakodnevni život ljudi. Naše vlasti nisu odgovorile na pandemiju kao u razvijenim demokratskim državama. Popuštanje mjera i otvaranje granica uticalo je na ponovnu pojavu i povećanje zaraženih. Lokdaun je postala nepopularna riječ. Život poslije pandemije neće biti isti. Mnogi su ostali bez posla. Mnogo je stradalih od ove opasne bolesti. Oni koji su se izliječili stekli su potrebno iskustvo. Pronalazak, proizvodnja i primjena vakcine vratila je samopouzdanje i nadu stanovništvu. Nakon pandemije očekivanja su velika. Potrebno je graditi i jačati demokratsku svijest. Ko u demokratiji spava može se probuditi u diktaturi, autokratiji ili nekom nedemokratskom sistemu. Biće potrebno vratiti se radu proizvodnji, boljem organizovanju i razvijati kulturu rada.

9. LITERATURA

- [1] Bašeskija, Mula Mustafa Ševki, *Ljetopis (1746-1804)*, (3. Izdanje), Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1997., str. 61-62, 108,
- [2] Bašeskija Mustafa, *Priče i bajke uz Ljetopis*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1995., 38-39.
- [3] <https://www.dw.com/bs/korona-kao-test-zrelosti-demokratije/a-56705112>
- [4] <https://www.dw.com/hr/cjepivo-protiv-korone-dokle-se-stiglo/a-55355182> (22.10.2020)

